

ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ ԱՐԱՄ (ԱԻ)

ԱՐԱՐ ՍՊԱՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՄԵՋ. ԱԶԻՋ ԱԼԻ ԱԼ ՄԻՍՐԻ

Արաբական ազգային-ազատագրական շարժման մեջ արաբ մտավորականության և ուսանողության հետ համատեղ մեծ դեր խաղացին նաև թուրքական բանակում ծառայող արաբ սպաները: Ազատագրական շարժմանը վերջիններին մասնակցությունը կարևոր նշանակություն ունեցավ նաև այն առումով, որ նրանց շնորհիվ հնարավոր եղավ ազգային զաղափարներ տարածել թուրքական բանակի արաբ զինվորների մեջ, որոնք դարձան արաբական շարժման ամենաակտիվ տարրերից մեկը:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին Օսմանյան բանակում ծառայում էր մոտ 20 հազար սպա, որոնցից հարյուրավորները և նույնիսկ հազարավորները արաբներ էին¹:

Արաբական ազգային շարժման մեջ ընդգրկված Սիրիայի և Իրաքի արաբ սպաների թվաքանակի մեջ բավական մեծ տարբերություն կար: Էռնեստ Դատունը նշում է 126 արաբ զործիյների անուններ, որոնք ակտիվ մասնակցություն են ունեցել ազգային շարժմանը մինչև 1914թ.: Համաձայն նրա տվյալների՝ 113 զործիյներից, որոնց ազգությունը հնարավոր է եղել պարզել, 18-ը իրաքցի էին, 51-ը՝ սիրիացի, 22-ը՝ պաղեստինցի, 21-ը՝ լիբանանցի և մեկը՝ եգիպտացի: Ի դեպ, 51 սիրիացիներից միայն տասն էին սպա, մինչդեռ իրաքցիներից՝ բոլոր 18-ը²:

Արաբական ազգայնական շարժման մեջ արաբ սպաներից առանձնահատուկ դեր են ունեցել Ազիզ Ալի ալ Սիսրին, Մելիմ ալ Ջազսփրին, Նուրի Սաիդին, Ջաֆար ալ Ասկարին, եղբայրներ Յասին և Տահա ալ Խաշիմիները, Աբդալգաֆուր ալ Բադրին, Ջամիլ ալ Սիդֆահին, Մախմուդ Խիլմի ալ Տարաբլուսին և այլք³: Նրանց միավորում էր «արաբների կորսված իրավունքները» վերակնգնելու ձգտումը և թուրքական ղեկավարների, երբեմն նույնիսկ իթթիհադական առաջնորդների հանդեպ անվստահությունը: Նրանց մեծ մասը չէր հավատում քաղաքական ուղիներով իրենց նպատակներին հասնելու հնարավորությանը և ավելի արմատական մեթոդների կողմնակից էր: Նրանք ակտիվորեն մասնակցում էին արաբական կազմակերպությունների՝ հատկապես ալ-Քահտանիայի, «Գրական ակումբ»-ի, Երիտասարդ Արաբիայի, ալ Անդի գործունեությանը: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ հիասթափվելով հրիտթուրքերից՝ արաբ սպաների մեծամասնությունը ընդհուպ մինչև Առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտը հավատարիմ էր մնում սուլթանին և Օսմանյան կայսրությանը:

Արաբ սպաները առավել ակտիվորեն սկսեցին մասնակցել ազգայնական շարժմանը հատկապես 1909թ. հակահեղափոխական փորձից հետո, երբ երիտթուրքական իշխանություններն էլ լավելի սաստկացրին ազգային ճնշումները:

1909թ. վերջին Ստամբուլում ստեղծվեց ալ-Քահտանիան՝ առաջին գաղտնի արաբական կազմակերպությունը: Որոշ հետազոտողներ ալ-Քահտանիայի հիմնադիր են համարում թուրքական բանակի սպաներ Սելիմ ալ-Ջազաիրին և Ազիզ Ալի ալ Միսրիին⁴: Ալ-Քահտանիան երկար չգոյատևեց, սակայն նրա ստեղծման փաստն արդեն իսկ վկայում էր, որ արաբ սպաների և հասարակական այլ շրջանակներ մոտ հասունանում էին ընդդիմադիր տրամադրություններ:

Արաբ սպաները անժխտելիորեն կարևոր դեր խաղացին նաև Երիտասարդ Արաբիա և Գրական Ալումբ կազմակերպություններում: 1913թ. հոկտեմբերի 28-ին Ազիզ ալ Միսրիի գլխավորությամբ ստեղծվեց ալ Ահդ գաղտնի կազմակերպությունը, որի անդամների զգալի մասը զինվորականներ էին⁵: Ալ Ահդը հանդես չէր գալիս արաբական վիլայեթների լիակատար ազատագրման պահանջով՝ պահպանելով հավատարմությունը Օսմանյան ակաբային և օսմանիզմի գաղափարին: Կազմակերպության անդամներն առաջարկում էին ստեղծել արաբա-թուրքական դաշնային պետություն, որի ղեկավար մարմինն էր լինելու համաօսմանյան խորհրդարանը, միաժամանակ պահպանվելու էր սուլթանի նմանալ գերիշխանությունը: Արաբական վիլայեթներին տրամադրվելու էր լայն ներքին ինքնավարություն: Ալ Ահդը, անժխտելիորեն, մեծ դերակատարություն ունեցավ արաբական ազգային շարժման հետագա շարժացման մեջ:

Արաբական ազգայնական շարժման ամենակարկառուն և հեղինակավոր ներկայացուցիչներից էր թուրքական բանակի սպա Ազիզ Ալի ալ Միսրին: Նա ոչ միայն վայելում էր արաբ զինվորականության և արաբական ազգայնական կազմակերպությունների, խմբավորումների և մտավորականության մեծամասնության լիակատար վստահությունը, այլ նաև նրանց կողմից հիտվում էր որպես արաբ ազատագրական շարժման հնարավոր ղեկավար: Օսմանյան ռազմական կրթության ստացած ալ Միսրին եղել էր «Ժթթիհադ վե քերաքքի» կազմակերպության ակտիվ անդամներից մեկը, մասնակցել էր 1908թ. հեղափոխությանը, ինչպես նաև 1909թ. Արդուլ Համիդի հակահեղափոխական փորձի տապալմանը: Նա հույս էր փայփայում, որ նոր արաբա-թուրքական պետության մեջ երիտթուրքերը արաբներին կտան ինքնավարություն և հավասար իրավունքներ: Հետագայում ալ Միսրիի դրույթները մտան ալ-Քահտանիա և ալ Ահդ գաղտնի կազմակերպությունների ծրագրերի մեջ: Ալ Միսրին այն սպաներից էր որոնք 1911-ին ուղարկվել էին Լիբիա՝ ղեկավարելու իտալացիների դեմ պայքարը: Թուրք-իտալական պատերազմի ընթացքում նա դրսևորեց իրեն որպես քաջ զինվոր և հմուտ հրամանատար: Վերադառնալով Լիբիայից՝ նա հիմնադրեց և ալ Ահդ կազմակերպությունը:

1914-ի փետրվարին Ազիզ ալ Միսրին ձեռքակալվեց և դատապարտվեց մահապատժի, որը հետագայում վաղապահանգ տասնհինգ տարվա արտաքսման: Ապրիլին արաբա-եգիպտական և բրիտանական դիվանագիտական ճնշմամբ նրան ներում շնորհվեց և ապառնվեց վերադարձը Եգիպտոս:

Այսպիսով, արաբ սպաներն իրենց մեծ ավանդը ներդրեցին արաբական ազգային-ազատագրական շարժման ձևավորման և նրա հետագա զարգացման մեջ: Նրանց անմիջական մասնակցությամբ ստեղծվեցին մի շարք կազմակերպություններ, որոնք, ոչ թե գուտ զինվորական խմբավորումներ էին, այլ իրենց մեջ ընդգրկում էին հասարակության այլ խավերի՝ հատկապես մտավորականության և ուսանողության մեծաթիվ ներկայացուցիչների:

ARAM GASPARYAN

(IOS)

THE ROLE OF ARAB MILITARY OFFICERS IN NATIONAL LIBERATION MOVEMENT:

AZIZ ALI AL-MISRI

The Arab military officers with the Arab intelligentsia and students have played a major role in Arab national movement. Being one of the most active elements of the society they have gave a new meaning, strength and quality to the movement. The Arab military officers participated in the activities of organizations founded in 1908-1914.

One of the most outstanding representatives of national movement was Ali Aziz al-Misri – an officer of the Ottoman army. He has played the significant role in the further development of the national movement. He contributed directly in the establishing of such organizations as al-Kahtani and al-Ahd.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Eliezer Beeni, Army Officers in Arab Politics and Society, Jerusalem, 1969, p. 328.
2. Dawn C. E., The Rise of Arabism in Syria, The Middle East Journal, vol 16, p. 148, 164.
3. Котлов Л.Н., Становление национально-освободительного движения в арабских странах Азии 1908-1914гг., Москва, 1986, с. 317, 374.
4. Majid Khadduri, Middle Eastern Affairs, Oxford, 1965, vol., 4, p. 140.
5. Թաուֆիկ ալ Բիրու, ալ արաբ ուա ալ բուրք ֆի ահդ ալ դուսբուրի ալ օսմանի 1908-1914, Դիմաշկ 1991, էջ 357, 521(արաբ.):